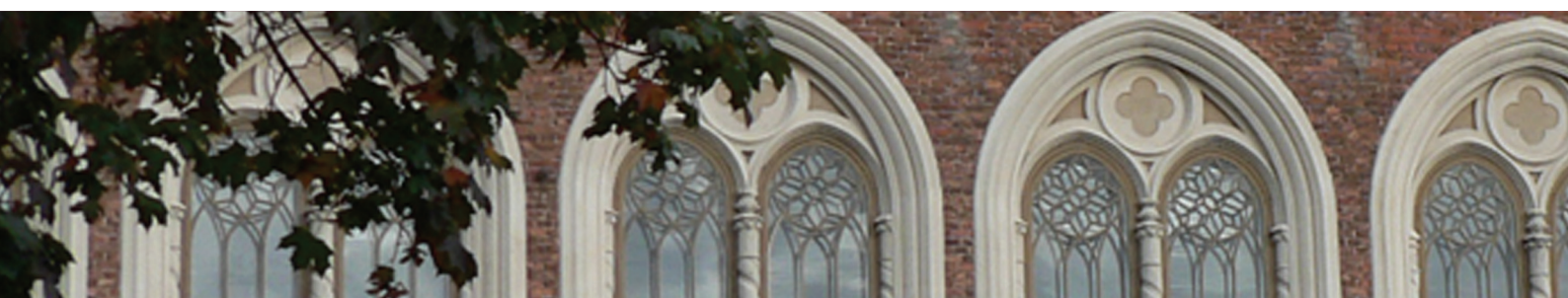

TOIMINTAKERTOMUS

2009

TUTKIMUSEETTINEN NEUVOTTELUKUNTA
FORSKNINGSETISKA DELEGATIONEN
NATIONAL ADVISORY BOARD ON RESEARCH ETHICS

Tutkimuseettinen neuvottelukunta

TENK

Toimintakertomus 2009 (1.1.2009i 31.1.2010)

NEUVOTTELUKUNNAN KOKOONPANO JA KOKOUKSET

Opetusministeriö on asettanut tutkimuseettisen neuvottelukunnan kolmivuotiskaudeksi 1.2.2007i 31.1.2010. Neuvottelukunnan puheenjohtajana toimintakertomuksen ajanjaksona toimi kansleri, professori **Eero Vuorio** Turun yliopistosta (1.1.2010 alkaen johtaja, Biokeskus Suomi) ja varapuheenjohtajana vararehtori (31.12.2009 saakka), professori **Riitta Keiski** Oulun yliopistosta. Neuvottelukuntaan kuuluu kahdeksan jäsentä:

Professori **Katie Eriksson** (Åbo Akademi),
Lainsäädäntöneuvos **Markku Helin** (oikeusministeriö),
Kehittämispäällikkö **Arja Kuula** (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, Tampereen yliopisto),
Johtaja **Paavo Löppönen** (Suomen Akatemia),
Johtaja **Sinimaaria Ranki** (Metropolia-ammattikorkeakoulu),
Teknologia-asiantuntija **Hanna Rantala** (Tekes),
Professori **Ari Salminen** (Vaasan yliopisto),
Tutkimusprofessori **Jussi Simpura** (THL)

Neuvottelukunnan pääsihteerinä toimi dosentti **Liisa Nieminen**. Neuvottelukunnan avustajana toimi **Terhi Tarkiainen** lukuun ottamatta ajanjaksoa 1.8.2009-31.12.2009, jolloin avustajana toimi **Heidi Laine**.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan toimisto oli sijoitettu Tieteellisten seurain valtuuskunnan yhteyteen Ritarihuoneelle (Hallituskatu 2 B, Helsinki).

Neuvottelukunta kokoontui vuonna 2009 kaikkiaan 7 kertaa ja yhden kerran vuoden 2010 tammikuussa. Kokoukset pidettiin Tieteiden talossa (Kirkkokatu 6, Helsinki) joulukuun kokousta lukuun ottamatta. Lisäksi eräitä työryhmien kokouksia pidettiin pääsihteerin toimistolla.

1. Ennaltaehkäisevä toiminta ja koulutus

Tutkimuseettinen neuvottelukunta teki edelleen vuonna 2009 aktiivista tiedotustyötä tehdäkseen 3.4.2002 julkaisemiaan ohjeita *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitleminen* tunnetuiksi. Kohderyhminä vuonna 2009 olivat erityisesti vuonna 2010 toimintansa aloittavat uudet Suomen Akatemian rahoittamat tutkijakoulut. Ohjekirjoja on ollut jaossa myös Tieteiden talolla, Tiedekirjassa, neuvottelukunnan järjestämissä seminaareissa ja eräiden muiden tapahtumien yhteydessä.

Vuoden 2009 loppuun mennessä yhteensä 96 yliopistoa, ammattikorkeakoulua, tutkimuslaitosta ja muuta tutkimusorganisaatiota oli allekirjoittanut edellä mainitun ohjeen. Lista allekirjoittaneista organisaatioista on luettavissa neuvottelukunnan kotisivulta: www.tenk.fi/HTK/allekirjoittajat.pdf. Vuoden 2009 aikana ei saatu yhtään uutta sitoutumista. Yliopistojen lukumäärän pieneneminen uuden yliopistolain myötä laski sitoutuneiden

organisaatioiden lukumäärää jonkin verran vuoden 2010 alussa. Aalto-yliopiston ja Itä-Suomen yliopiston sitouduttua ohjeisiin sitoutuneita organisaatioita on yhteensä 92.

Aikaisempien vuosien tapaan neuvottelukunta sai tutkimusetiikan alaan liittyviä koulutuspyyntöjä monilta yliopistoilta, tutkijakouluilta, ammattikorkeakouluilta ja eri tutkimusorganisaatioilta. Neuvottelukunnan puheenjohtaja, eräät jäsenet ja pääsihteeri toimivat tutkimusetiikan kouluttajina eri puolilla Suomea (Liite 1).

Neuvottelukunta järjesti 21.4.2009 Helsingissä Tieteiden talolla seminaarin "Mutkat suoriksi ja kärjet teräviksi, Tiedejournalismin pelisäännöt yhdessä eräiden muiden toimijoiden kanssa. Seminaarin esitykset on julkaistu Tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan kotisivulla (www.tjnk.fi).

Vuoden 2009 aikana järjestetyksi aiottu eettistä ennakkoarviointia koskeva seminaari/koulutustilaisuus on siirretty vuodelle 2010, jolloin ihmistieteiden alaan luettavien tutkimusten eettinen ennakkoarviointi käytännössä vasta käynnistyy.

2. Tutkimuseettisten kiistojen selvittämismekanismien kehittäminen

Vuoden 2009 aikana tutkimuseettisen neuvottelukunnan käsiteltävänä oli yhteensä kuusi paikallistasolla käsiteltyä hyvän tieteellisen käytännön loukkausepäilyä, jotka oli haluttu saattaa vielä tutkimuseettisen neuvottelukunnan käsiteltäväksi. Niistä kahdessa oli kyse plagiointiepäilyistä, ja yhdessä kyse oli tilaustutkimukseen liittyvistä tutkimuseettisistä ongelmista. Yhdessä tapauksessa tutkijan epäiltiin syyllistyneen vilppiin (luvattomaan lainaamiseen ja anastamiseen) tieteellisessä toiminnassa sekä hyvän tieteellisen käytännön loukkaamiseen, koska tutkija oli käyttänyt ja esittänyt hänelle luottamuksellisesti annettua alkuperäistä tutkimussuunnitelmaa oikeudettomasti omissa nimissään ja oli maininnut toiset tutkijat yhteistyökumppaneikseen heitä siitä informoimatta. Yhdessä tapauksessa epäily kohdistui muun muassa siihen, että tutkijoiden väitettiin yrittäneen toistuvasti perustella tutkimussuunnitelmaansa esittämällä tekaistua aineistoa tieteelliselle lukijakunnalle ja harhauttaneen tiedeyhteisöä ja päättäjiä työnsä merkittävyyden suhteen samoin kuin syyllistyneen epärehellisyyteen kirjoituksissaan ja kirjeissään. Lisäksi arvosteltiin asian pitkää käsittelyaikaa yliopistossa. Yhdessä tapauksessa väitettiin, että väitöskirjan hyväksymisessä yliopistossa oli syyllistytty piittaamattomuuteen hyvästä tutkimuskäytännöstä. Vastuussa siitä lausunnon pyytäjän mielestä oli koko yliopisto, ei yksinomaan kyseinen tutkija.

Yhdessä plagiointiepäilyä koskevassa tapauksessa neuvottelukunta oli sitä mieltä, että kyseinen korkeakoulu ei ollut noudattanut asian käsittelyssä "Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen" -ohjeistusta. Lausuntoa neuvottelukunnalta pyytäneen opiskelijan pro gradu -tutkielma oli hylätty plagioinnin vuoksi opintosuorituksia koskevan johtosäännön 20 §:n nojalla ja hänelle oli annettu varoitus yliopistoasetuksen 20 §:n nojalla. Neuvottelukunnan mielestä asian tutkinta oli suoritettava uudelleen neuvottelukunnan ohjeiden mukaan. Tutkinnassa tuli kiinnittää huomiota tutkielman tekijän ja työn ohjaajien velvollisuuksiin ja vastuisiin neuvottelukunnan ohjeiden ja kyseisen korkeakoulun laatukäsikirjan hengessä. Rehtori ilmoittikin myöhemmin asettaneensa tutkintaryhmän selvittämään asiaa.

Toisessa plagiointia koskevassa tapauksessa katsottiin, että opiskelijan oikeusturvasta oli huolehdittu selvittäessä plagiointiepäily yliopiston omien opintosuorituksia koskevien säännösten mukaan. Kyse oli pro gradu -tutkielmaa alhaisemmasta, vain 5 opintopisteen laajuudesta opintosuorituksesta. Opiskelijan oikeusturva ei edellyttänyt tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeissa tarkoitetun raskaan prosessin käynnistämistä. Merkitystä oli myös sillä, että määräaikaisen opinto-oikeuden saaneelle opiskelijalle oltiin valmiita myöntämään jatkoa opinto-oikeudelle, jotta hän voisi suorittaa tuon opintosuorituksen.

Yhdessä tapauksessa neuvottelukunta ei katsonut tapauksen olevan sellainen, johon olisi tullut ylipäänsä soveltaa neuvottelukunnan menettelyohjetta hyvän tieteellisen käytännön loukkauksista. Vaikka selvitys oli tehty yliopiston alaisessa erillislaitoksessa, se ei täyttänyt tieteelliselle tutkimukselle asetettavia vaatimuksia. Selvitys oli tehty vastaamaan tilaajan tavoitteita ja se oli julkaistu tilaajan verkkosivulla, ei yliopiston tieteellisessä

julkaisusarjassa. Tästä syystä neuvottelukunta ei ottanut asiaa tutkittavakseen. Hyvää tieteellistä käytäntöä ja sen loukkausten käsittelemistä koskevissa ohjeissa tarkoitettuna tapauksena.

Yhdessä tapauksessa katsottiin, että tutkija oli syyllistynyt piittaamattomuuteen hyvistä tieteellisistä käytännöistä, kun hän oli esittänyt Suomen Akatemialle jättämässään tutkimussuunnitelmassa lainauksia luottamuksellisesti saamastaan toisten tutkijojen aiemmasta apurahahakemuksesta ja maininnut heidät yhteistyökumppaneikseen heidän tietämättään sekä jättänyt heitä asianmukaisesti informoimatta asian käsittelyn eri vaiheissa. Sen sijaan tutkijan ei katsottu syyllistyneen tutkimussuunnitelman anastamiseen, sillä hän ei ollut hakemuksessa esittänyt toisten tutkijoiden tutkimuksia omanaan vaan oli kuvannut heidän kanssaan tehtävää yhteistyötä. Viittaukset näihin tutkimuksiin olivat asianmukaiset.

Yhdessä tapauksessa neuvottelukunta totesi, että siinä on ensisijaisesti kyse pitkään jatkuneesta tieteellisestä kiistasta kahden eri koulukunnan välillä eikä tutkimuseettisistä ongelmista. Neuvottelukunnan asiana ei ole ottaa kantaa tieteellisiin erimielisyyksiin. Vaikka yksi viittaustavassa ollut virheellisyys sinänsä muodostikin poikkeuksen hyvistä tieteellisistä käytännöistä, ei tuo moite aiheuttanut toimenpiteitä, koska kyse ei ollut vilpistä eikä piittaamattomuudesta. Kysymys tutkimusasetelman perusteleminen on ensisijaisesti tieteellinen kysymys. Vaikka esiselvityksen laatimiseen kului yliopistossa huomattavasti tavanomaista pidempi aika, ei neuvottelukunnan mielestä kuitenkaan ollut kyse tahallisesta viivyttelystä. Asiassa on annettava merkitystä asian laajuudelle ja vaikeusasteelle ja mahdollisesta käännättämisestä johtuville viivästyksille.

Väitöskirjan tarkastusta koskevassa asiassa neuvottelukunta päätyi siihen, että kyse oli tieteellisestä kiistasta, ei tutkimuseettisestä kysymyksestä.

Tärkeimmistä lausuntoasioista tehtiin tiivistelmät neuvottelukunnan verkkosivulle (www.tenk.fi).

Lisäksi neuvottelukunnan puheenjohtaja, monet jäsenet ja pääsihteeri antoivat neuvontaa hyvän tieteellisen käytännön sisällöstä ja hyvän tieteellisen käytännön loukkausten selvittämismekanismeista eri tahoille.

3. Aloitteet, julkaisu- ja tiedotustoiminta

Neuvottelukunta perusti vuonna 2007 humanististen ja yhteiskuntatieteellisten tieteenalojen etiikkaa pohtivan työryhmän, joka sai työnsä valmiiksi suunnitelmien mukaisesti vuoden 2008 lopussa ja luovutti mietintönsä tutkimuseettiselle neuvottelukunnalle vuoden 2009 alussa. Neuvottelukunta järjesti työryhmän ehdotuksista vuoden 2009 alussa laajan lausuntokierroksen, jonka perusteella työryhmän ehdotuksiin tehtiin vielä joitakin muutoksia. Neuvottelukunta hyväksyi huhtikuussa 2009 *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotuksen eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi*. Asiakirja käännettiin myös ruotsiksi ja englanniksi. Erikieliset versiot ovat luettavissa neuvottelukunnan kotisivulla. Asiakirja luovutettiin myös opetusministeriölle elokuussa 2009, jolloin asiasta lähetettiin tiedote mm. yliopistojen tiedottajille. Samalla päätettiin, että yliopistojen, tutkimuslaitosten ym. sitouttaminen eettisiin periaatteisiin käynnistetään uuden yliopistolain voimaantulon jälkeen tammikuussa 2010. Asiakirja lähetettiin kaikkien Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen -ohjeistuksen allekirjoittaneiden yliopistojen ja muiden tutkimusorganisaatioiden rehtorien ja johtajien allekirjoitettavaksi.

Neuvottelukunta esitti opetusministeriölle 2.11.2009 lähettämässään kirjeessä, että ministeriö ryhtyisi toimenpiteisiin lainsäädännön muuttamiseksi siten, että lapsille sekä Suomen perustuslaissa että YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa turvattu oikeus saada vaikuttaa heitä itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti toteutuu myös nykyistä paremmin myös lasten tutkimukseen osallistumista koskevissa asioissa.

Merkittävä osa neuvottelukunnan tiedotustoiminnasta tapahtuu seminaariesitelmien sekä jäsenten ja pääsihteerin julkaisemien artikkeleiden kautta.

Neuvottelukunnan jäsenten ja pääsihteerin vuonna 2009 kirjoittamat artikkelit ja muut julkaisut:

- Arja Kuula ja Eero Vuorio: Eettinen ennakoarviointi laajenee ihmistieteisiin. Tieteessä tapahtuu 1/2009: Pääkirjoitus,
- Arja Kuula: Alaikäisiltä kerätyn tutkimusaineiston arkistoinnin ja jatkokäytön etiikkaa. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka (toim. Kaisa Vehkalahti & Niina Rutanen & Tarja Pösö & Hanna Lagström). Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2010.
- Ari Salminen ja Kirsi Lähdesmäki: Ethics i Does it Play a Role in the Finnish University Reform?, Hallinnon Tutkimus 28 (2009:3), s. 48i 61,
- Liisa Nieminen: Lapset tutkimuskohteena: Kuka päättää lapsen osallistumisesta tutkimukseen?, Lakimies 2009, s. 226i 253,
- Liisa Nieminen: Kirja-arvostelu: Henrika Clarkeburn ja Arto Mustajoki, Tutkijan arkipäivän etiikka, Lakimies 2009, s. 532i 537,
- Liisa Nieminen: Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka (toim. Kaisa Vehkalahti & Niina Rutanen & Tarja Pösö & Hanna Lagström). Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2010.
- Liisa Nieminen: Ethical Principles of Research in the Humanities and Social and Behavioural Sciences and Proposals for Ethical Review. Ethically Speaking 13/2009,
- Liisa Nieminen: Lapsen etu ja tutkimukseen osallistuminen: Kuka määrittelee lapsen edun? Kuukauden kolumni, Valtakunnallinen lapsuudentutkimuksen verkosto, joulukuu 2009.

4. Annetut asiantuntijalausunnot, kansainvälinen toiminta ja muu yhteistyö

Tutkimuseettinen neuvottelukunta antoi vuonna 2009 yhden asiantuntijalausunnon:

- Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle Lääketieteellisestä tutkimuksesta annetun lain ja potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain muuttamisesta; luonnos hallituksen esitykseksi (13.11.2009)

Kansainvälisiä kokouksia, joihin puheenjohtaja, jäsenet tai pääsihteeri osallistuivat:

- Puheenjohtaja Eero Vuorio: Eurooppalaisten tutkimuseettisten neuvottelukuntien (ENRIO-verkosto) yhteistyökokous, Amsterdam, 11.i 12.3.2009,
- Puheenjohtaja Eero Vuorio: ESF'i ORI Workshop: òResponsible Conduct of Research: Good Research Practices and Research Integrity Trainingò, Strasbourg, 27.i 28.10.2009,
- Jäsen Paavo Löppönen: EU:n BONUS-tutkimusohjelman seminaari, Tallinna, 20.8.2009,
- Jäsen Ari Salminen: Ethics in Higher Education -konferenssi, Vilna, 23.i 26.8.2009,
- Pääsihteeri Liisa Nieminen: The EFGCP Annual Conference 2009: Research Integrity: A European Perspective, Praha, 27.i 28.1.2009,
- Pääsihteeri Liisa Nieminen ESF'i ORI Workshop:òResponsible Conduct of Research: Good Research Practices and Research Integrity Trainingò, Strasbourg, 27.i 28.10.2009.

5. Henkilöstö ja talous

Tutkimuseettisellä neuvottelukunnalla oli vuonna 2009 yksi päätoiminen työntekijä, pääsihteeri. Lisäksi on palkattu avustaja yhdessä tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan kanssa. Neuvottelukunnalla oli käytettävissä myös Tieteellisten seurain valtuuskunnan tarjoamat puhelinvaihde-, tietotekniikka- ja vahtimestaripalvelut.

Opetusministeriö oli osoittanut tutkimuseettiselle neuvottelukunnalle vuonna 2009 yhteensä 35 000 €, joista 10 000 € oli osoitettu toimintamenoihin ja 25 000 € neuvottelukunnan julkaisu- ja seminaarikuluihin. Näitä

varoja hallinnoi opetusministeriö. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan pääsihteerin ja toimistosihteerin palkkaus- ja toimiston ylläpitovaroja hallinnoi puolestaan Tieteellisten seuran valtuuskunta.

Toimintakertomus on esitelty tutkimuseettisen neuvottelukunnan kokoukselle 28 tammikuuta 2010.

Eero Vuorio
Puheenjohtaja

Liisa Nieminen
Pääsihteeri

Liite 1:

Luettelo muista kuin neuvottelukunnan omista tutkimusetiikkaa koskevista seminaari- ja koulutustilaisuuksista, joissa tutkimuseettisen neuvottelukunnan puheenjohtaja, jäsenet tai pääsihteeri ovat esiintyneet vuonna 2009

- Puheenjohtaja Eero Vuorio: Tutkimuksen eettiset arvot, Rauman kauppakamari ja ammattikorkeakoulu, Oras-yhtymä, Rauma 25.2.2009,
- Puheenjohtaja Eero Vuorio: Tutkimusetiikkaa lääketieteen opiskelijoille, Turun yliopisto, 8.4.2009,
- Puheenjohtaja Eero Vuorio: Valtakunnallisten eettisten toimikuntien seminaari, Turun yliopisto, 7.5.2009,
- Puheenjohtaja Eero Vuorio: Luento Bionet-ohjelman (Ethical governance of Biological and Biomedical Research: Chinese-European Co-operation) loppukokouksessa, Lontoo, 4.9.2009,
- Puheenjohtaja Eero Vuorio: Mutkat suoriksi ja kärjet teräviksi, Tiedejournalismin pelisäännöt? - seminaari, Helsinki, 21.4.2009,
- Varapuheenjohtaja Riitta Keiski: Plagiointi yliopisto-opiskelussa, ITU-kahvila, Oulun yliopisto, 19.3.2009,
- Varapuheenjohtaja Riitta Keiski: Research Ethics, Infotech Oulu Graduate School, Oulun yliopisto, 10.11.2009,
- Jäsen Arja Kuula: Kuntoutussäätiö, Helsinki, 14.1.2009,
- Jäsen Arja Kuula: The Joint Master's Programme in Comparative Social Policy and Welfare, Tampereen yliopisto, 5.2.2009,
- Jäsen Arja Kuula: Nordici Baltic Doctoral Network in Social Work, Tampereen yliopisto, 19.3.2009,
- Jäsen Arja Kuula: Etiikka-seminaari, Oulun yliopisto, 3.4.2009,
- Jäsen Arja Kuula: Kulttuurin tutkijoiden tutkimusetiikka -seminaari, Pori, 4.5.2009,
- Jäsen Arja Kuula: IASSIST 2009 Conference, Tampereen yliopisto, 28.5.2009,
- Jäsen Arja Kuula: Sairaanhoitopiirien eettisten toimikuntien sihteerien neuvottelupäivät, Jyväskylä, 29.5.2009,
- Jäsen Arja Kuula: Jyväskylän yliopisto, 10.9.2009,
- Jäsen Arja Kuula: Jyväskylän yliopisto, 6.10.2009
- Jäsen Arja Kuula: Helsingin yliopisto, 9.10.2009,
- Jäsen Arja Kuula: Sosiaalityön valtakunnallinen tutkijakoulu, Tampereen yliopisto, 12.1.2010
- Pääsihteeri Liisa Nieminen: Valtakunnallinen geologian tutkijakoulu, Helsingin yliopisto, 4.3.2009.
- Pääsihteeri Liisa Nieminen: Valtakunnallinen hoitotieteen tutkijakoulu, Åbo Akademi, 5.5.2009,
- Pääsihteeri Liisa Nieminen: Tampereen yliopisto, Lääketieteellinen tiedekunta, 7.10.2009,
- Pääsihteeri Liisa Nieminen: Helsingin yliopisto, Käyttäytymistieteellinen tiedekunta, 14.10.2009.
- Pääsihteeri Liisa Nieminen: Helsingin yliopisto, Luonnontieteiden jatko-opiskelijat, 21.10.2009,
- Pääsihteeri Liisa Nieminen: Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta, 26.1.2010

Tutkimuseettinen neuvottelukunta
Hallituskatu 2B
00170 HELSINKI

puh. (09) 2286 9234
www.tenk.fi